

*Срђан Словић**

ИСТОРИЈСКА ГЕНЕЗА И ПРИРОДА МОДЕРНИХ ЕТНИЧКИХ СУКОБА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ**

Сажетак

Након завршетка ере „хладног рата“ дошло је до распада SSSR, источног блока и Југославије. Распад је условио појаву не више великог рата, већ мањих регионалних и унутрашњих сукоба. Они су били праћени интервенцијом других држава и међународних организација. Њихов основни узрок лежи у немогућности владе да их обузда, па стога, сада владе као своје главне приоритете одређују њихово обуздавање, јер сукоби овакве врсте могу да прерасту у хуманитарну трагедију или анархију.

Етнички сукоби на Косову и Метохији су се развијали у правцу ширења и ескалације. Сукоб се ширио на самој територији Косова и Метохије и суседству, док је ескалација подразумевала појачање интензитета сукоба. Да би се они неутралисали, дошло је до укључења међународног чиниоца – Контакт група, OЕBS, NATO, EU.

У раду ће бити анализирана ситуација на Косову и Метохији настала током деведесетих година XX века. Акцент ће бити стављен на политичко организовање Албанаца, деловање паралелних структура власти и сукобе између

* Научни сарадник Института за српску културу, Приштина/Лепосавић.

** Рад је рађен у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* ев. број 178028, који је одобрило и финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

ОВК и полицијских снага тадашње СРЈ. Пошто сукоб није могао бити решен посредовањем, уследила је интервенција НАТО-а која је завршена Кумановским споразумом и доношењем Резолуције 1244, којима су српске безбедносне снаге и војска морали да напусте територију Косова и Метохије.

Пошто је однос између Срба и Албанаца карактерисао један културни образац доминације и подређености, онда је након доласка међународних снага на територију Косова и Метохије та доминација прешла на албанску страну, јер на том подручју није било могуће успоставити толико жељено мултиетничко друштво.

Кључне речи: етницитет, сукоби, Косово и Метохија, политичко организовање, Албанци, Срби, посредништво, међународне организације.

Уопште о етничким сукобима

Етнички сукоби се обично називају и етничким ратовима. То су ратови у којима зараћене стране себе дефинишу у складу са културним особеностима као што су језик, вера, национални стереотипи, убеђења и остало. Етничка група подразумева име групе, заједничко историјско наслеђе и заједничке симболе.

До етничког сукоба (рата) долази онда када не успеју установљена начела за посредовање у њима. Обично се у унутрашњим сукобима као главни посредник намеће влада, а уколико и она не успе, онда међународне организације, у циљу решавања сукоба, шаљу специјалне изасланике. Владе су немоћне да реше унутрашње сукобе након пропасти одређених империја – европска колонијална империја у Африци и совјетска на Кавказу и централној Азији. Било је случајева када су се стране трупе повукле, а унутрашњи ратови нису престајали. Слична ситуација је била и у бившој Југославији, која се у биполарном свету држала на окупу како би чувала своју независност, али су смрт председника Тита и крај „хладног рата“ ослабили способност централне владе да посредује у етничким сукобима.

Распад бивше југословенске федерације у 1991. години такође је довео до етничких сукоба. Најтеже борбе су се одвијале између Срба, Хрвата, Муслимана и Албанаца. Разлике

због којих долази до етничких сукоба су мале, али се људи ипак убијају. Људи су се увек делили у групе, а мале разлике које постоје у њима праћене су предрасудама и мржњом. Етнички симболи и митови стварају поделе, а економска супарништва или слабљење државног ауторитета стварају страх за опстанак групе¹ Водеће политичке елите или лидери онда траже подршку позивањем на етничке симболе након чега се само тражи повод за распламсавање сукоба. Рат се распламсава у име неког већег ентитета. Опште је мишљење да су многи „етнички сукоби избили зато што су једна или обе стране више желеле сукоб него сарадњу“²

Карактер међуетничких односа на Косову и Метохији

Многе владе у свету идентификују заустављање и обуставање „етничке и религијске мржње“ као главни приоритет у својим спољним политикама. Сукоби овакве врсте, саобразно Националној стратегији САД-а, не остају изоловани за дужи период и често се шире и прерастају у хуманитарну трагедију или анархију. Они не настају из небуха, већ се примарно трасирају у одлукама политичких вођа. Њихови субјекти су етничке заједнице, државе и друге приватне интересне групе, које треба да направе избор.³ Уколико желе да прошире сукоб, њима су потребне три ствари: мотив, средства и прилика.

Анализирајући ситуацију на Косову и Метохији и другим кризним подручјима, можемо уочити да се етнички сукоби развијају у два правца: путем дифузије и ескалације. Дифузија значи да постојање једног сукоба води избијању другог, било у другом делу исте земље или у суседству. С

- 1 Опстанак је за Рејмона Арона (Raymond Aron) веома битан, јер представља спољнополитички циљ једне државе у међународним односима. Међутим, он је углавном везан за мале државе. Велике силе се овим не могу задовољити па теже новим и вишим: овладавањем туђим простором, становништвом и ресурсима (оригинално на француском - l'âme, l'espace, population, ressources).
- 2 Stuart Kaufmann, *Modern Hatreds*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 2001, стр. 220.
- 3 Wolf Stefan, „Conflicts Without Borders“, *The National Interest*, May/June 2008, стр. 63.

друге стране, ескалација објашњава ситуацију у којој више актера бива укључено у исти сукоб у својству супротстављених страна.

У пракси врло често долази до комбинованог дејства ескалације и дифузије етничког сукоба чији су главни актери етничке групе. Узроци њиховог избијања леже у похлепи, незадовољству одређеном ситуацијом и безбедносним изазовима.⁴ Сукоби се могу дешавати на локалном и регионалном нивоу и укључити и велике силе.

Први узрок избијања ових сукоба је *економске природе* – сукоби се дешавају онде где треба направити профит. Други узрок је *комбинација* економских, политичких и друштвених незадовољстава. Рејмон Арон⁵ истиче да до сукоба долази онда када људи задовољни својим статусом у односу на статус друге групе или када осећају да им друга група тај статус угрожава. Дакле, сукоб постаје стратегија било промене или одбране *status quo-a*. Трећи узрок се налази у тзв. *безбедносној дилеми*, која је централни узрок етничких сукоба. Када људи увиде да је њихов опстанак у својству индивидуе или групе угрожен, они своју одбрану усмеравају против носиоца претње уз помоћ насилних средстава.

Косово је веома илустративан пример сложености ширења етничких сукоба. Почетни сукоби који су избијали су били вођени етничким супротностима: Срби и Албанци су једнако полагали право на пуну контролу над Косовом.

Овде је био преовладајући други чинилац ширења етничких сукоба – *контрола средстава*. Овладавање њима је утицало на заустављање сукоба. Основни задатак међународних мисија (Контакт група, НАТО, ОЕБС и ЕУ) се састојала у превентивној дипломатији ширења сукоба у суседству. Македонија је релативно остала поштеђена сукоба овакве врсте, али је зато Албанија била укључена у њих. Мање армијске групе су се из Албаније преусмеравале на Косово и тиме олакшавале образовање Ослободилачке војске Косова (ОВК).

4 Исто.

5 Поменути Рејмон Арон је чувени француски политички филозоф, социолог и теоретичар међународних односа. Он је незадовољство одређеним склопом односа доводио у везу са динамичном политиком која треба да сруши одређени *status quo*. Своја разматрања је дао у свом главном делу из области теорије међународних односа *Paix et guerre entre les nations (Мир и рат међу државама)*.

Њен успон је започео средином деведесетих година XX века. ОВК је заговарала независност Косова, а сматрана је терористичком организацијом повезаном са организованим криминалом и финансирана је од стране албанске дијаспоре путем прикупљања такси.

Интервенција НАТО пакта која је уследила 1999. године је типичан пример ескалације етничких сукоба. Овде се видело да питање угрожавања људских права и основних слобода може једну државу лишити суверенитета над једним делом њене територије. У реторици прозападно оријентисаних аналитичара се скоро увек може чути да је наводно кршење људских права на Косову и Метохији од стране руководства Слободана Милошевића основни узрок интервенције НАТО пакта. Питање људских права је предимензионирано до крајњих граница и врло често било предмет пропагандних активности. Идеолошки став је био од примарне важности. Остало је нејасно зашто се велике силе свугде у свету не залажу за поштовање људских права и основних слобода на подједнак начин.

Многи западни аналитичари сматрају да је руски вето признавању једнострано прокламоване независности Косова више него бескомпромисан. Пошто Русија нема нити могућности нити средства да се војно ангажује са Западом, то онда, са своје стране, доприноси дифузији сукоба на један другачији начин. Према њима, Русија Косово сматра једним *преседаном* за стварање нових држава једностраним актима оних који полажу право на самоопредељење путем сецесије. Примере Косова могу да следе друге државе са истим или сличним проблемима, што ће утицати на сецесионистичке захтеве у истим. Овакви покрети се неће охрабрити само на територији бившег Совјетског Савеза, већ и у Кини, Шпанији, Румунији, Словачкој, Грчкој, Шри Ланки, Индонезији, Тајланду, Индији, Јужном Судану, Етиопији и Танзанији. Сукоб се може проширити и на Македонију, са 25% етничког албанског становништва и Босну и Херцеговину, са крајње незадовољним српским ентитетом.

Што се ескалације косовског сукоба на међународном плану тиче, треба рећи да јаке снаге НАТО-а и Европске уније на подручју западног Балкана могу релативно лако спречити његово ширење. Блиски односи са Европском унијом

или евентуално чланство у њој, могу утишати сваку жељу за сукобима већих размера. Надаље, поменути западни аналитичар⁶ сматра да независно од легитимности или нелегитимности једнострано проглашене независности Косова, нема скоро никакве потребе то претворити у свемоћни преседан. По њему, Русија је можда у праву када тражи да се једном резолуцијом Савета безбедности Косово уговорно одвоји од Србије, што би било у сагласности са важећим међународним правом. Међутим, истаћи да је косовски случај преседан је *контрапродуктивно*. Са истог аспекта посматрано, било би контрапродуктивно и непризнати овакву творевину, као што су то учинили Шпанија, Грчка, Кипар, Словачка, Румунија и др. Једноставно, то је преседан сличан оном о признавању. Овде се западни аналитичари апологете признања Косова заплићу у противречност Кантовог типа и, немајући други излаз, решење налазе у квалификовању случаја Косова као тзв. случај *sui generis*.

Почевши од Ахтисарија (*Ahtisaari*) у својству специјалног изасланика Генералног секретара УН, сви потоњи прозападни аналитичари се листом слажу да је Косово јединствен случај и захтева јединствен одговор. Уколико се позовемо на одбијање признања повезујући његов случај са осталим сличним у свету, то доводи до подривања његовог положаја и јачања сепаратистичких снага које треба одвратити. Такве земље, према мишљењу Волфа, шаљу „крајње погрешну поруку осталом делу света“. Он се, исто као и остали аналитичари те врсте и јавне администрације њихових земаља, опет враћа на флагрантно кршење људских права и основних слобода под режимом Слободана Милошевића. Надаље, врши се поређење са подршком становништва Северног Кипра независности и оној коју даје 90% становништва Косова. Овде се врши једна класична замена тезе, јер се Косово унапред проглашава за независну творевину и Албанци, који се у Србији сматрају мањином, аутоматски постају већина. Чак ни случај Северног Кипра, према Волфу, не може имати додирних тачака са косовским, јер је тај исти Северни Кипар тражио уједињење са Јужним. Међутим, то што то уједињење није успело, изгледа да није од неке важности за поменутог аналитичара.

6 Wolf Stefan, „Conflicts Without Borders“, оп. цит., стр. 66.

Препреку успостављању хармоничних међуетничких односа на Косову и Метохији представљала је и сама политика међународне заједнице (велике силе) према његовом праву на самоопредељење до отцепљења од Србије. Међународна заједница је начинила преседан, јер је мањини „омогућено право на самоопредељење до отцепљења. Оног тренутка када би се ово право проширило на националне мањине, данас би у свету било неколико хиљада држава“⁷.

Српско-албанске односе на Косову и Метохији су дуги низ година карактерисали односи доминације као један културно-историјски укоренењени образац. Овакав образац се зачео још из „периода када је Косово било под Османлијском влашћу, али се јасније образовао у XIX веку у време стварања нових државних граница, и од тада се непрестано учвршћује до наших дана“⁸.

Све власти које су се формирале на територији Косова и Метохије наизменично су, у већој или мањој мери, стављале у повлашћен или дискриминаторски положај, једне или друге. У време турске или аустријске власти Албанци су били привилеговани јер су се борили против Срба, док су Срби, приликом повратка суверенитета над Косовом и Метохијом, Албанцима *наплаћивали* служење окупатору дискриминаторским односом према њима. Након Другог светског рата и кратког раздобља, *братских* односа са Енвер Хоџином Албанијом, с погоршавањем односа због Информбироа, наступа нови период *наплате дугова*. Падом Ранковића 60-тих година, албанска партијска (комунистичка) елита преузима власт на овом подручју и улоге су поново замењене. Последња замена улога извршена је доласком на власт Слободана Милошевића, коме је Косово било *одскочна даска (spring board)* у каријери и *адут из рукава* у преломним политичким догађајима у Србији. Услед наведених историјских околности, односи између Срба и Албанаца су обележени веома негативним стереотипима.

7 Момчило Суботић, „Отимање Космета у процесу расрбљивања Балкана“, *Национални интерес* бр. 3/2009, год. V, вол. 6, ИПС, Београд, стр. 59.

8 „*Косовски чвор*“, Република – специјално издање, бр. 9, Београд, 1994, стр. 8; нав. према: Лутовац Зоран, *Мањине, КЕБС и југословенска криза*, Институт за друштвене науке и ИМПП, Београд, 1995, стр. 107.

*Косово, распад Југославије
и политичко организовање Албанаца*

Међунационални проблеми, који су узроковали и сукобе такве врсте, су једни од непосредних узрока избијања југословенске кризе. Они су посебно ескалирали на Косову и Метохији. Након смрти доживотног председника СФРЈ – Јосипа Броза Тита, први политички потреси и нарушавање југословенске федерације су везани за Косово и Метохију.

Питање националних мањина је почело да се правно регулише почев од Другог заседања АВНОЈ-а 29. новембра 1943. године, приликом усвајања Политичке декларације о стварању југословенске државе на федералним основама, па је везано за питање националних мањина утврђено да “националним мањинама у Југославији треба да буду обезбеђена сва национална права”. Устав ФНРЈ у свом члану 13. питање националних мањина регулише на следећи начин: “Националне мањине у ФНРЈ уживају право и заштиту свог културног развика и слободне употребе свог језика”.

Уставом од 7. априла 1963. године термин национална мањина се замењује термином народност и народностима се обезбеђује „основно право на школовање за припаднике појединих народности и настава на језицима народности. У члану 43. републичког Устава и у законима препуштено је да се „утврде друга права и обавезе појединих народности“. Уставним променама из 1968. године се истиче да су „народности потпуно равноправне и саставни су део социјалистичке самоуправне и демократске југословенске друштвене заједнице“.

Своје незадовољство положајем у СФРЈ албанско становништво је 1981. године *спонтано* исказало изласком на улице и демонстрацијама на којима су студенти тражили побољшање свог стандарда и боље услове школовања. Међутим, прави разлог се налазио у тежњи да се после Титове смрти очува Устав из 1974. године, који је Косову и Метохији давао све прерогативе државности. Дакле, циљеви демонстраната су били везани за успостављање *Косово-Републике*. Косово је *de iure* већ и било република, јер Србија ниједан закон није могла да донесе без сагласности покра-

јинске скупштине. Тадашња Аутономна покрајина Косово је учествовала у образовању и раду највиших савезних органа – од Скупштине СФРЈ, преко Председништва СФРЈ и Савезног извршног већа, до Савезног и Уставног суда Југославије. Косово је преко својих делегација било равноправни учесник у доношењу савезних закона и других одлука у Већу република и покрајина Скупштине СФРЈ. По Уставу из 1974. године, покрајине су, као и републике, имале могућности стављања вета на сваку промену савезног устава. Покрајине су самостално доносиле своје уставе, који нису морали бити сагласни нити са савезним нити републичким уставима, него им само нису смели бити супротни. Оне су имале сопствено председништво и врховни суд, њихов статус, права и дужности и организација регулисани су савезним уставом уместо републичким.

Овакво постепено разарање СФРЈ управо по републичким шавовима појашњава позадину демонстрација 1981. године и циљеве тадашњих стратега: стварање Републике била би етапа на путу ка коначном отцепљењу и припајању *матичи* Албанији. Целокупни каснији след догађаја потврђује ову тезу.

Устав СРЈ из априла 1992. године такође обезбеђује заштиту националних мањина „у оквиру заштите слобода и права човека и грађанина“, а чланом 10. се „признају и гарантују оне слободе и права које признаје међународно право“. Чланом 11. се уређују „питања којима се признаје и јемчи право националних мањина на очување, развој и изражавање сопствене етничке, културне, језичке и друге посебности, као и употреба националних симбола, а све у складу са међународним правом.

Нови Устав Србије Косову нуди суштинску аутономију и у оквиру ње националним мањинама сва права која су загарантована међународним документима. Пошто је Србија мултикултурална држава, она као свој први циљ поставља мир и слободу. На основу тога, људска права и основне слободе се морају посматрати у контексту мирног и хармоничног развоја друштва. Овај Устав уводи категорију *аутохтони народи* и њима гарантује уживање свих права загарантованих међународним правом, без дискриминације. Државе, као домовине различитих заједница, морају стећи легитимитет

у свим тим заједницама и ентитетима и морају посати домовине или матичне државе великим и мањим заједницама.⁹ У случају да ове заједнице представљају важне мањине у оквиру већинске заједнице главне државе, ова држава може да испуни само захтев за легитимитетом, давањем велике аутономије мањини са циљем развијања властитих вредности те заједнице у односу на њихову властиту културу, језик и веру.¹⁰

Србија мора да води рачуна и о сопственој заједници која, наиме, нема поверење у евентуално независно Косово. Такво поверење може се изградити само ако српска заједница, као и друге заједнице, има могућности да успостави свој аутономни начин живота и развоја. На нивоу аутономног Косова, српске општине морају имати могућност сарадње са суседним општинама и владом у Београду.

Косовски Албанци су искористили све погодности које међународни стандарди прописују за националне мањине (Албанци су у СФРЈ и СРЈ били национална мањина). Међу најважнијим правима је било право на политичко организовање и учешће на изборима. Ово друго право није одмах спроведено, него се чекало скоро десет година, након интервенције НАТО пакта.

Косовска политичка опозиција има најраније ефективне корене у два покрајинска професионална удружења. Кад су све њихове српске колеге дале оставку, прво Удружење писаца 1988. године, а затим и Удружење филозофа и социолога 1989. године, била су потпуно препуштена косовским Албанцима. Она су разрадила протесте против све већег притиска Београда да укине покрајинску аутономију, а посебно против третмана рудара штрајкача у Трепчи. Ибрахим Ругова, књижевни критичар образован у Паризу и председник Удружења писаца, иступао је у име групе писаца као елоквентни међународни саговорник. Он је постао логичан избор да предводи *Демократски савез Косова* (ДСК), који је формиран у децембру 1989. године, прво као организациона алтернатива Савеза Комуниста Југославије (СКЈ), који је

9 Флајнер Том, „Просперитетна и одржива аутономија за КиМ или пуки суверенитет“?, Институт за међународну политику и привреду, *Међународна политика* бр. 1127/1128, Београд, 2007, стр. 10.

10 Срђан Словић, *Људска права, КЕБС/ОЕБС и косовска криза*, Институт за српску културу Приштина/Лепосавић, 2010, стр. 87.

првобитно имао за циљ да прикупи чланове широм читаве Југославије. У априлу 1990. године, Шкељзен Малићи и други из Удружења филозофа и социолога, основали су одвојену *Социјал-демократску странку*. Још седам партија основано је из спектра нових, углавном младих косовских интелектуалаца и професионалаца. Они су се одрекли сваке наде у позитивне промене унутар југословенског комунистичког оквира 1989. године, пошто је Милошевићев режим ухапсио Азема Власија, младог реформистичког лидера косовског огранка SKJ, зато што је покушао да разреши штрајк у Трепчи.

У Приштини је 1. јула 1990. године формиран и *Косовски демократски форум* у присуству свих албанских алтернативних политичких странака са Косова и Метохије. У Декларацији која је тада усвојена тражи се обезбеђивање суверенитета Косова у виду „конститутивне јединице југословенске заједнице равноправне са другим јединицама“, односно статус републике за Косово. У то време су албански лидери изразили бојазан да ће им Београд ускратити аутономију добијену Уставом из 1974. године. Ово је био први притисак на албанску опозицију. Други се састојао у томе што је ДСК прикривено желео да ризикује преовлађујућу позицију на Косову и у албанској дијаспори, тражењем демократских избора пре решења територијалног статуса. Наведени статус републике је био једина алтернатива потпуној сецесији. Руководство ДСК је одбацило и изгледну заједничку политичку платформу са осталим партијама, а и било какво учешће на српским изборима те године.

Већина у ДСК се сложила да треба одбацити било какву сарадњу са српском опозицијом и учешће на изборима у оквиру заједнице Србија и Црна Гора. Милошевићев режим је, са своје стране, обесхрабривао било какву косовску партиципацију. Његови званичници су искључили практично све Албанце из легалног запослења, а да се не помиње политичка заступљеност у реконструисаној Србији. Званичници из Београда су објавили оно што се свело на ванредно стање на Косову 5. јула 1990. године. Београдско министарство унутрашњих послова и *руководећи тим за ванредне ситуације* једноставно су преузели покрајину после суспензије њеног парламента и администрације.¹¹ Они су ускоро пустили

11 Ова тврдња тражи мало појашњење. Тачно је то да је Република Србија су-

115.000 од 170.000 косовских Албанаца запослених у школама, болницама, судовима и јавној администрацији – изван број већ је одбио да долази на посао, а остатак је суспендован. Дневне новине *Rilindja* су затворене, а телевизијска станица преузета. Поред наведеног, добар део албанског живља се нашао и без социјалног осигурања.

ДСК и остатак политичког спектра су комбиновали снаге да би створили мрежу служби у сенци, које ће обезбедити основно, средње и универзитетско образовање, уз основне медицинске услуге до краја деценије.¹² Услуге које је понудио српски режим су биле бојкотоване, чиме је Косово било одсечено од прописно опремљених болница, а, по мишљењу прозападних аналитичара и историчара, албанској деци је било онемогућено да стекну било какво знање српског језика. Ова тврдња се треба узети условно, јер су сами Албанци више желели да створе своје паралелне институције него да се образују у српским на свом матерњем језику. Једноставно, све је већ било уклопљено у класичну шему *индоктринације* везане за стварање независне државе Косово.

У таквој атмосфери је маја 1992. године опозиција косовских Албанаца одржала *изборе у сенци*, на којима је ДСК освојио 96 од 100 места у парламенту у сенци. Руговина много хваљена активност у ненасилном отпору биће изложена притиску од 1993. године, па надаље. Услед тешких услова живота и рада, многи Албанци су емигрирали. Иако се не може похвалити вештинама практичног политичара, снаге око њега још нису биле довољно јаке да га поразе. Крајем 1993. године неколико стотина хиљада Албанаца је напустило Косово и отишло у западну Европу. Многи су тамо открили све јаче позиве албанске дијаспоре за независност и оружани отпор, којима је било тешко одолети. Ругова је трпео критике због своје умерености и почео да се ослања на некомунистичког председника Албаније Салија Берише. То се

спендовала аутономију Косова дату Уставом из 1974. године, али је такође и тачна тврдња да је ту исту аутономију косовским Албанцима дао тадашњи председник СФРЈ – Ј. Б. Тито, која је била више од аутономије и дата без сагласности Републике Србије. Ако је тако нешто могао Тито да уради, зашто онда Милошевић није могао да врати све на старо сличном одлуком?

12 Цон Р. Лемпи, *Југославија као историја*, Дан Граф, Београд, 2004, стр. 364.

није најповољније завршило по Ругову, јер је Бериша, на притисак западних земаља, повукао одобрење за независност.

Ни српска позиција на Косову није била несавладива. Удео српског становништва у целокупној популацији на Косову је био испод 10% 1995. године, тј. мање од 200.000. Милошевић је мудро тактиком успео да избегне било какве преговоре о Косову за преговарачким столом кад је натерао босанске Србе да прихвате Дејтонски споразум. Ругова се кладио на западну интервенцију као надокнаду за пасивни отпор чак и ласкањима српске опозиције, и изгледа, изгубио. Неуспех огорченог антимилошевићевског руководства коалиције Заједно да обрати више пажње на Косово, или понуди преговоре чак и о републичком статусу, ни у ком случају није придобио било ког косовског лидера да размисли о бојкоту српског политичког процеса. Пут ка још једном етничком рату био је сада широм отворен.

Отпор косовских Албанаца српској власти, њена реакција и НАТО интервенција

Избијање грађанског рата на тлу бивше Југославије је погодовало косовским Албанцима у смислу интернационализације косовског проблема. То је био један од најважнијих циљева *Албанске алтернативе*. Врло често помињана српска репресија и угрожена људска права и слободе су биле основно и врло успешно средство интернационализације. Ово се може поредити са чуеном *офанзивом* западних земаља против стања људских права на Истоку Европе спровођеном током одржавања конференција КЕБС-а за време „хладног рата“. Демократија, људска права и слободе су употребљени као ефикасно средство за придобијање подршке светске јавности, релевантних међународних политичких институција и великих сила, а уједно су параван за остварење крајњег циља – стварање независне државе или уједињење са Албанијом. Раније се овај сепаратизам скривао под плаштом вредности социјализма, сада се то чини под плаштом парола о демократији и људским правима. Надаље, тадашња СРЈ је била изложена великим међународним притиском да се, као услов за укидање санкција, уврсти и решавање *косовског проблема*.

Овакве околности су претходиле образовању Ослободилачке војске Косова. Њено тачно порекло није познато, али постоје неке спекулације да је настала од добровољаца који су се борили на страни хрватске армије у Босни и студена-та који су емигрирали у Швајцарску, који су се ујединили почетком 1993. године, да би планирали оружане нападе на српске власти на Косову. Студенти, који су били приморани да служе ЈНА или затварани због демонстрација током 80-их, су одлучили да формирају *герилске организације*. Њима су се прикључили и ветерани из босанског рата. Поред ОВК, постојала и и друга група, али је ОВК била најбројнија, иако је у почетку обухватала неколико стотина чланова. Крајем априла 1996. године, ОВК је почела са нападима и убила 14 Срба, од којих су неки били избеглице из Крајине и полицајци на дужности. Неки посматрачи су ове нападе оквалификовали као одговор на признање југословенске федерације од стране ЕУ.

Предложени споразум о образовању, између ДСК и Милошевићевог режима, да се косовски Албанци врате назад у школе и на универзитете, изазвао је неколико мирних демонстрација студената исте године. Овај предлог су Албанци одбили. ОВК је касније почела да напада Албанце који су били лојални српским институцијама, а 1997. године их је интензивирала. ОВК је истицала ефикасност својих дејстава која су резултирала убијањем преко 50 полицајаца. Већина њих је убијена из заседе, тако да је српска страна њих с пуним правом називала *терористима*. Пораз Беришиног режима у Албанији је изазвао пљачку армијских и полицијских депоа широм читаве земље. Око 800.000 комада лаког оружја је отишло на отворено тржиште. Пошиљке овог новог оружја су стигле до ОВК на Косову, или на територију унутар северне албанске границе над којом влада у Тирани није имала ефективну контролу. Милошевићев режим је, са своје стране, добио велику пошиљку тешког наоружања из Русије при крају године.¹³

Обе стране су биле свеже наоружане, док су се устручавале да започну прави рат. Када је Адем Демаћи, који ће ускоро постати прави политички представник ОВК, позвао лидере да објаве тромесечно примирје, лидери су одговорили поплавом нових напада. Милошевић је узвратио слањем

13 Лемпи, *Југославија као историја*, оп. цит, стр. 366.

САЈ (Специјална антитерористичка јединица), под руководством ветерана босанског рата, да нападне регион *Дренице* у централном Косову. Дреница је сматрана традиционалним местом отпора Отоманским, српским и југословенским комунистичким властима, а сада штабом лидера ОВК Адема Јашарија. САЈ је напад извео у фебруару 1998. године на читаво село и том приликом убио Јашарија и још 40 сабораца и чланова породице. Ово је узнемирило западне политичаре, па је том приликом, Холбрук (*Holbrook*), бивши амерички преговарач за Босну, дошао у Београд и захтевао и добио споразум о прекиду ватре. Све се ово збивало у октобру 1998. године. Овај споразум је требало да спроведу посматрачи ОЕБС-а. Међутим, ниједна страна није видела споразум као основу даљих односа на Косову. ОВК је добијала све више нових чланова, а Ругова је све више био одстрањиван из тог процеса. Јединице ОВК су веома бахато заузеле позиције које су држале српске стране у оквиру договора о прекиду ватре.

Српска страна је почела да припрема Трећу армију и полицијске јединице под министарством унутрашњих послова за операцију названу *Потковица*. Овај план је изискивао масивну војну операцију широм Косова да се очисте читава села и шира околина у областима које су осумњичене за везе са ОВК. Неке од избеглица ће са пуно наде избећи у Албанију, одакле су десетине хиљада, како се претпоставља, дошле илегално. У циљу спречавања критика добијених од коалиције Заједно, Милошевићев режим је већ увео серију репресивних мера почетком 1998. године. Веома драстичне казне су ућуткале или затвориле независне медије, а нова постова политички наименованих ректора тражила је да независни факултети потпишу краткорочне уговоре или да буду затворени.

У пролеће 1999. године, почела су два испреплетена рата. Један је успешно водила Војска Југославије против ОВК, док су пљачке од стране полиције и специјалних снага министарства унутрашњих послова изазвале западну интервенцију. У међувремену су се у Рамбујеу одржали преговори између представника ОВК, Милошевићевог режима и западне делегације, коју је предводила амерички државни секретар Медлин Олбрајт (*Madeline Albright*). Европско-амерички предлог је захтевао присуство 30.000 НАТО војника да би се ојачао прекид ватре на Косову, укључујући и право *преласка кроз Србију* које чак ни београдска опозиција није могла

да прихвати. Представљен као документ о којем се не може преговарати (*ултиматум*), план је такође косовским Албанцима дао право на референдум о независности у року од три године и да у међувремену поставе полицијске шефове у 28 од 31-ог косовског среза. Међутим, млади делегати ОВК су се успротивили останку Косова у СРЈ, чак и на период од три године, и одредби која је дозвољавала да 2.500 војника ВЈ и 1.500 српских полицајаца остану у покрајини. Пошто су преферирали војну конфронтацију са ВЈ да би остварили ове концесије, они су били подвргнути тешком притиску да прихвате споразум. Из ове перспективе се може сумњати да би то учинили да су Срби прихватили споразум. Домаћа подршка Милошевићу је поново порасла пред поновљеним претњама Олбрајтове. Милошевић је веровао да ће неколико дана бомбардовања бити довољно да ојача његову домаћу позицију и натерати НАТО савез да заустави бомбардовање. Американци су, са своје стране, веровали да ће неколико дана бомбардовања бити довољно да Милошевић одступи и прихвати споразум из Рамбујеа, као што је учинио са споразумом у Дејтону. Показало се да ни једни ни други нису били у праву.

САД и њени савезници нису били вољни да употребе копнене трупе у било каквој офанзивној операцији на Косову. Да ли је њихова коначна одлука да то учине, после готово три месеца кампање бомбардовањем, или руски прекид подршке снагама Милошевића, или је интензитет кампање убрзао одлуку Милошевића да се преда, остаје неразјашњено. Под окриљем НАТО пакта и Операцијом удружених снага, уследило је бомбардовање, које је српске снаге протерало са територије Косова. С друге стране, већ је увелико позната чињеница да је српски злочин над Албанцима предимензиониран из пропагандних разлога, где се спекулисало о цифри од неколико десетина хиљада погинулих цивила. У том циљу, међународна комисија није никада успела да верификује више од три хиљаде погинулих албанских цивила које су убиле српске снаге безбедности. Закључак је да је Србија изгубила *пропагандни рат* и да се од тога није касније опоравила.¹⁴

14 Statement by ICTY investigators in Guardian (London), 18. August 2000; наведено према: Schindler R. John, *Europe's Unstable Southeast*, Naval War College Review, str. 27.

Srdjan Slovic

*HISTORICAL GENESIS AND NATURE OF
THE MODERN ETHNIC CONFLICTS IN
KOSOVO AND METOHIA*

Summary

The author states that after the termination of the era of the Cold war there were the disintegration of the former USSR, Eastern block, and Yugoslavia. The disintegration itself led to the appearance of no longer the Great War, but minor regional and internal conflicts. They were accompanied by the intervention of other states and international organizations. Their basic cause lies in the non-ability of governments to restrain them; therefore, now governments as their main priorities determine their restrain, since such conflicts may be transformed into humanitarian tragedy and anarchy.

Furthermore, the author emphasises that ethnic clashes in Kosovo and Metohia were developing toward diffusion and escalation. The conflict was diffusing in the territory of Kosovo and Metohia and in the adjacent countries, while escalation implied the reinforcement of intensity of conflict. In order to neutralize them some international factors included themselves – Contact group, OSCE, NATO, EU.

The topic of this paper will be the situation in Kosovo and Metohia appeared during the 90-ies of the XX century. The stress will be put on the political association of Albanians, acting of parallel structures of power and conflicts between KLA and police forces of FRY. Since the conflict could not be resolved by means of negotiations, there had been the intervention of NATO which were terminated by the Kumanovo agreement and passing of the Resolution 1244, by which Serbian security forces and army had to retreat from the territory of Kosovo and Metohia.

Finally, the author concludes that since relationships between Serbs and Albanians were characterized by a cultural pattern of domination and subordination, then after the arrival of international forces in the territory of Kosovo and Metohia that

domination turned to the Albanian side, since it was impossible to establish a much too desired multiethnic society in that area.

Key words: ethnicity, conflict, Kosovo and Metohia, political association, Albanians, Serbs, mediation, international organization.

ЛИТЕРАТУРА

- Фатић Александар (приређивач), Питање Космета, ИМПП, Београд, 2006.
- Лемпи Р. Џон, Југославија као историја – била двапут једна земља, Дан Граф, Београд, 2004.
- Лутовац Зоран, КЕБС, мањине и југословенска криза, Институт за друштвене науке и ИМПП, Београд, 1995.
- Ролс Џон, Право народа, Alexandria Press и Нова српска политичка мисао, Београд, 2003.
- Словић Срђан, Аронова теорија међународних односа и актуелно косовско питање, Институт за српску културу, Приштина/Лепосавић, 2009.
- Словић Срђан, Људска права, КЕБС/ОЕБС и косовска криза, Институт за српску културу Приштина/Лепосавић, 2010.
- Суботић Момчило, „Отимање Космета у процесу расрбљивања Балкана“, Национални интерес бр. 3/2009, год. V, вол. 6, ИПС, Београд.
- Суботић Момчило, Право на самоопредељење и „југословенски експеримент“ – прва, друга и трећа Југославија, ИПС, Београд, 2004.
- Switalski P., The OSCE in the European Security System: Chances and Limits, Warsaw, 1997.
- Stuart Kaufmann, Modern Hatreds, Cornell University Press, Ithaca, NY, 2001
- Стојановић Радослав, Спољна политика и државно уређење, Досије, Београд, 2001.
- Стојановић Светозар, Serbian-American Relations Today in: Односи САД-Србија – финална провера, ФПН, Београд, 2008.

Васић Ненад, Геоекономија Косова – Quo vadis? Институт за српску културу Приштина/Лепосавић, ИШ „Стручна књига“, д.п. – Београд, Београд, 2001.

Wolf Stefan, „Conflicts Without Borders“, The National Interest, May/June 2008.

Résumé

Ethnical conflicts in Kosovo and Metohia represent a part of the whole pattern of the relationships between Serbs and Albanians in the last 100 years and more. These are the relationships of domination and subordination burdened with the negative stereotypes. Such situation lasted until the arrival of the international civil and military mission. Modern ethnic conflicts in Kosovo and Metohia appeared during the 80-ties and 90-ties of the 20th century. During the 90-ties of the 20th century parallel institutions had been created and Kosovo issue was internationalized. It is obvious the government was not able to control and settle these conflicts appeared after the disintegration of SFRY. It became indispensable that conflict to be settled by international organizations and great powers – USA, OSCE, EU, and UN. If we choose the success of negotiation of the parts in conflict as a criterion of the conflicts settlement, we are to conclude such negotiations between Rugova and Milosevic were doomed to failure. Such situation led to the pressure on the parts in conflict to halt hostilities. International community started involving itself more and more successfully, and finally gained control over the situation. At that stage, international community had not been in favour of the independence of Kosovo and Metohia, which contributed to the Serbian part to yield.

Ethnic conflicts were spreading by means of diffusion and escalation. There had been both kinds of conflicts in Kosovo and Metohia so that international community feared they were to be spread in the adjacent countries. NATO intervention in March 1999 was a typical example of conflicts escalation. Its cause was, as everybody knew, prevention of humanitarian catastrophe and protection of human rights. If only international community had acted in all crisis-stricken area in the world?!

Western analysts are very eager while criticizing Russian veto in Security Council considering it as a kind of conflict diffusion. An obstacle was in the treatment of Kosovo and Metohia as sui generis case. Russia does not treat it like that. Due to that, it is difficult to reach unanimity within European Union regarding the recognition of Kosovo and Metohia as independent state.

Interethnic problems, which caused ethnic conflicts, were one of the immediate causes of the outbreak of Yugoslav crisis. Kosovo crisis from the 90-ties did not come about accidentally. It was preceded by the condition of unrests in the 80-ties. The unrests from 1981 not only did they require amelioration of the living conditions of students, but they claimed the preservation of the Constitution from 1974 as well. That constitution gave the Albanians all prerogatives of the statehood. The ultimate aim was the secession from Yugoslavia (Serbia) and annexion to Albania. At that time there were no claims for the independence.

Conflicts in Kosovo and Metohia could not be prevented neither by a complete protection of national minorities guaranteed by subsequent constitution of FRY (1992) nor by a high level political pluralism. Albanians claimed only the disintegration from Yugoslavia (Serbia), and later on, independence. While Serbs claimed only for the integrity and sovereignty. Finally, Yugoslav forces will be bound to leave Kosovo and Metohia on the 10th of June 1999 by the provisions of the Resolution 1244. Other provisions of the Resolution will have never been applied until now.